

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji
Departament Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego

Edukacja dla bezpieczeństwa
INFORMACJA

Warszawa, wrzesień 2004

Opracowanie:

- *Agata Jankowska*
- *Agata Wiśniewska*

Wydział ds. Współpracy z Samorządem Terytorialnym i Organizacjami Pozarządowymi
Departamentu Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego MSWiA

kontakt:

mail: rusiniak.e@mswia.gov.pl; jankowska.a@mswia.gov.pl

tel.: (022) 60-150-97 lub (022) 60-145-93

WSTĘP

Pojawiające się w ostatnim czasie nowe zagrożenia i wyzwania, których skalę uświadomiły nam tragiczne wydarzenia w Stanach Zjednoczonych, w Hiszpanii, czy Rosji oraz wzrost poczucia zagrożenia terroryzmem wśród społeczeństwa powodują, że zagadnienia dotyczące bezpieczeństwa są powszechnie dyskutowanym problemem.

Równie ważnym zagrożeniem społecznym jest agresja i brutalizacja życia codziennego. W Polsce utrzymuje się wysoki poziom przestępczości, który dotyka między innymi dzieci i młodzież.

Zagrożenie światowym terroryzmem w połączeniu z brakiem poczucia bezpieczeństwa w życiu codziennym wyraźnie wskazują na potrzebę zwiększania działań na rzecz bezpieczeństwa i porządku publicznego. Odpowiednia edukacja w tym zakresie, polegająca na wykształceniu właściwych postaw społecznych, rozwinięciu świadomości oraz nauczaniu racjonalnych zachowań w obliczu zagrożeń, jest jednym z podstawowych warunków stabilności i trwałości bezpieczeństwa kraju. **Zmieniające się uwarunkowania społeczne wskazują także na potrzebę dostosowania działań podmiotów administracji na rzecz Edukacji dla bezpieczeństwa .**

Aby mówić o *Edukacji dla bezpieczeństwa* należałoby pokusić się o zdefiniowanie tego, tak szerokiego i pojemnego, pojęcia. Należy jednak zaznaczyć, że nie istnieje prawnie obowiązująca definicja. Wg MENiS *Edukacja dla bezpieczeństwa* to: **dział edukacji narodowej, którego głównym celem jest przygotowanie młodzieży do racjonalnych zachowań w obliczu zagrożeń cywilizacyjnych i militarnych¹.**

Zatem celem *Edukacji dla bezpieczeństwa* jest upowszechnianie świadomości i wiedzy o źródłach, charakterze i skutkach zagrożeń dnia codziennego i w sytuacjach nadzwyczajnych oraz opanowania umiejętności rozpoznawania, zapobiegania i przeciwstawienia się tym zagrożeniom.

Jednym z głównych celów rządowego Programu Poprawy Bezpieczeństwa Obywateli „Bezpieczna Polska”, przyjętego przez Radę Ministrów w sierpniu 2002 roku, jest *zapobieganie przestępczości i powrotowi do przestępczości*, które ma być osiągnięte m.in. poprzez **stworzenie mechanizmów promujących prospołeczną i prawną edukację młodzieży²**. Zadanie to - zgodnie z wytycznymi Programu - leży w kompetencji Ministerstwa

¹ Propozycja definicji pojęcia Edukacji dla Bezpieczeństwa, przedstawiona przez MENiS na Międzynarodowym seminarium „*Edukacja dla bezpieczeństwa w krajach Grupy Wyszehradzkiej*”, które odbyło się w dn. 19-21 maja 2004 r. w Warszawie.

² Treść rządowego Programu Poprawy Bezpieczeństwa Obywateli „Bezpieczna Polska” jest dostępna na stronie internetowej MSWiA pod adresem: www.mswia.gov.pl w zakładce: **ZADANIA**.

Edukacji Narodowej i Sportu oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji³. W ramach realizacji zadań edukacyjnych Programu „Bezpieczna Polska” od 2002 roku podejmowane są różnorodne inicjatywy w celu wykształcenia odpowiednich zachowań i postaw społecznych wśród dzieci i młodzieży.

Niniejsze opracowanie powstało w celu stworzenia kompleksowego podsumowania działań, które zostały przeprowadzone przez organy i jednostki podległe MSWiA, w związku z zapisanym w Programie „Bezpieczna Polska” zadaniem *Edukacji dla bezpieczeństwa*. Należy przy tym zaznaczyć, iż działania resortu SWiA podejmowane są we współpracy, zarówno z innymi podmiotami administracji publicznej (zwłaszcza z MENiS), jak i organizacjami pozarządowymi.

³ Źródło: **Cel nr I.2 pkt.2a** Programu Poprawy Bezpieczeństwa Obywateli „Bezpieczna Polska”, przyjętego przez Radę Ministrów w sierpniu 2002 roku.

ROZDZIAŁ 1. Źródła informacji

W celu opracowania tematyki *Edukacja dla bezpieczeństwa* zwrócono się z prośbą o szczegółowe informacje na ww. temat do:

- Komendy Głównej Policji,
- Komendy Głównej Państwowej Straży Pożarnej,
- Komendy Głównej Straży Granicznej.

Ponadto w raporcie wykorzystano:

- założenia rządowego Programu Poprawy Bezpieczeństwa Obywateli „Bezpieczna Polska”;
- informację nt. realizacji Programu Poprawy Bezpieczeństwa Obywateli „Bezpieczna Polska” za okres wrzesień 2002 – czerwiec 2003, przygotowany przez Departament Porządku Publicznego MSWiA;
- projekt informacji nt. realizacji Programu Poprawy Bezpieczeństwa Obywateli „Bezpieczna Polska” za okres lipiec 2003 – czerwiec 2004, przygotowywany przez Departament Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego MSWiA;
- informację MENiS (z dn. 23 czerwca br.), dotyczącą stanu realizacji zadań, wynikających z Harmonogramu do Programu „Bezpieczna Polska” (okres sprawozdawczy lipiec 2003 – czerwiec 2004);
- sprawozdanie z międzynarodowego seminarium „Edukacja dla bezpieczeństwa w krajach Grupy Wyszehradzkiej”, przygotowane przez Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli;
- dane z materiału „Programy prewencyjne realizowane przez Policję”, opracowanego przez Biuro Taktyki Zwalczania Przestępczości w Komendzie Głównej Policji;
- informacje ze strony internetowej organizacji pozarządowych (www.ngo.pl);
- informacje ze strony internetowej Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli (www.codn.edu.pl);
- informacje ze stron internetowych: KGP (www.kgp.gov.pl), KG SG (www.kgsg.gov.pl), KG PSP (www.kgpsp.gov.pl).

ROZDZIAŁ 2. Podstawy prawne

Problematyka *Edukacji dla bezpieczeństwa* leży w zakresie kompetencji zarówno ministra właściwego do spraw edukacji (z uwagi na przypisanie mu zadań z zakresu oświaty), jak i spraw wewnętrznych (ze względu na zadania w zakresie szeroko rozumianego bezpieczeństwa i porządku publicznego).

Podstawowym aktem prawnym, który wskazuje zakres zadań poszczególnych ministrów, jest **ustawa o działach administracji rządowej**⁴. W art. 29 ust. 1 definiuje ona dział *sprawy wewnętrzne*, obejmujący sprawy: ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, obrony cywilnej oraz ochrony przeciwpożarowej. Art. 34 ust. 1 ustawy mówi, iż każdy minister jest obowiązany do inicjowania i opracowywania polityki Rady Ministrów w stosunku do działu, którym kieruje, jak również do przedkładania w tym zakresie inicjatyw i projektów aktów normatywnych na posiedzenia Rady Ministrów. Z kolei art. 38 ust. 1 określa, że w celu realizacji swoich zadań minister kierujący określonym działem współdziała, na zasadach i w trybie określonych w odrębnych przepisach oraz w zakresie wynikającym z potrzeb danego działu, z innymi członkami Rady Ministrów, Rządowym Centrum Studiów Strategicznych, innymi organami administracji rządowej i państwowymi jednostkami organizacyjnymi, organami samorządu terytorialnego, jak również z organami samorządu gospodarczego, zawodowego, związków zawodowych i organizacji pracodawców oraz innych organizacji społecznych i przedstawicielstw środowisk zawodowych i twórczych.

Na podstawie ww. przepisów można stwierdzić, że problematyka *Edukacji dla bezpieczeństwa* stanowi wspólny obszar zainteresowania Ministrów: Edukacji Narodowej i Sportu oraz Spraw Wewnętrznych i Administracji, co tym samym zobowiązuje ich do współpracy w tym zakresie. Jest to tym bardziej istotne, iż – zgodnie z art. 38a ustawy – minister kierujący określonym działem uczestniczy w krajowym systemie notyfikacji norm i aktów prawnych, tak więc prace nad zmianami w odpowiednich aktach prawnych, jak również nowymi aktami, winny być prowadzone wspólnie przez oba resorty. Art. 20 ust. 1 ustawy określa zakres działu *oświata i wychowanie*, który obejmuje sprawy kształcenia, nauczania, wychowania, kultury fizycznej dzieci i młodzieży, z wyjątkiem spraw zastrzeżonych do kompetencji innych organów administracji publicznej.

Aktem prawnym regulującym kwestie edukacji jest **ustawa o systemie oświaty**⁵, która w art. 1 ust. 16 jako jedno z podstawowych zadań systemu oświaty określa upowszechnianie

⁴ Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (t.j. Dz.U. nr 159 z 2003 r., z późn. zm.).

⁵ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (t.j. Dz.U. nr 67 z 1996 r., poz. 329, z późn. zm.).

wśród dzieci i młodzieży wiedzy o bezpieczeństwie oraz kształtowanie właściwych postaw wobec zagrożeń i sytuacji nadzwyczajnych.

Kompetencje właściwych ministrów zostały określone bardziej szczegółowo w aktach wykonawczych. Są to:

- **rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji⁶**, które w § 1 pkt 2 wskazuje, że Minister kieruje m.in. działem sprawy wewnętrzne,
- **rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Edukacji Narodowej i Sportu⁷**, w § 1 pkt 2 określające, że Minister kieruje m.in. następującymi działami administracji rządowej: oświata i wychowanie oraz szkolnictwo wyższe.

Z kolei **rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół⁸** określa, w programie jakich przedmiotów i w obrębie których ścieżek edukacyjnych dzieci i młodzież poznają treści i uzyskują umiejętności m.in. w zakresie tzw. *Edukacji dla bezpieczeństwa*. Zajęcia poświęcone tematyce objętej tym hasłem mają na celu przygotowanie dzieci i młodzieży do uczestnictwa w działaniach z tego zakresu, z uwagi na światowe wydarzenia z ostatnich kilku lat ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń nietypowych, m.in. terrorystycznych. Zgodnie z ww. rozporządzeniem program edukacyjny przewiduje następujące etapy kształcenia:

- w klasach I – III szkoły podstawowej dzieci podlegają kształceniu zintegrowanemu. Do treści nauczania w kontekście bezpieczeństwa na tym etapie należy poruszanie się po drogach publicznych, rozpoznawanie sygnałów alarmowych o niebezpieczeństwie;
- w klasach IV – VI szkoły podstawowej treści związane z problematyką bezpieczeństwa przekazywane są uczniom w ramach ścieżki edukacyjnej (realizowanej w ramach kilku przedmiotów, a nie stanowiącej odrębny przedmiot). Ścieżka ta, pn. *Edukacja prozdrowotna*, obejmuje: bezpieczeństwo na drodze, pierwszą pomoc w niektórych urazach, poznawanie zagrożeń cywilizacyjnych oraz

⁶ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 marca 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji (Dz.U. nr 35, poz. 325).

⁷ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 11 czerwca 2004 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Edukacji Narodowej i Sportu (Dz.U. nr 134, poz. 1426).

⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. nr 51, poz. 458, z późn. zm.).

nabycie przez uczniów umiejętności zachowania się w przypadku kontaktu z przedmiotami niebezpiecznymi, toksycznymi, łatwopalnymi, wybuchowymi, niewybuchami i niewypałami; ochronę przed zagrożeniami naturalnymi i cywilizacyjnymi);

- w klasach gimnazjalnych omawiana tematyka kontynuowana jest w ramach dwóch ścieżek edukacyjnych pn.: *Edukacja prozdrowotna* i *Obrona cywilna*. *Edukacja prozdrowotna* to nauka o: zasadach bezpieczeństwa w domu, szkole, miejscu publicznym; potrzebach w zakresie bezpieczeństwa dzieci, osób starszych i niepełnosprawnych; ryzyku związanym z różnymi rodzajami aktywności i sytuacjami życiowymi, jego ocena i odpowiedzialność za jego podejmowanie; pierwszej pomocy w najczęstszych przypadkach zagrożenia życia; wzywaniu pomocy w nagłych wypadkach; zachowaniu w sytuacjach katastrof. Natomiast zakres drugiej ścieżki edukacyjnej na tym etapie nauczania pn. *Obrona cywilna* to: główne zadania i organizacja sił i środków obrony cywilnej w okresie pokoju; formacje obrony cywilnej; ostrzeganie i alarmowanie ludności o zagrożeniach; ochrona przed skutkami powodzi, pożaru i innych zagrożeń; powszechny obowiązek obrony; katastrofy drogowe i kolejowe – zasady zachowania się; źródła promieniowania jądrowego i jego skutki; sposoby znakowania substancji toksycznych – wybranych według katalogu ONZ; zasady pierwszej pomocy w nagłych wypadkach;
- w liceach, liceach profilowanych i technikumach przedmiot pn. *Przysposobienie obronne* obejmuje następujące założenia: wyposażenie uczniów w wiedzę i umiejętności niezbędne do racjonalnych i skutecznych zachowań w przypadku wystąpienia zagrożeń indywidualnych i zbiorowych oraz przygotowanie do aktywnego uczestnictwa w przedsięwzięciach o charakterze obronnym m.in. poprzez: nauczenie zachowania się podczas ewakuacji, poznanie sposobów alarmowania ludności, zagrożeń czasu pokoju i wojny, poznanie psychologicznych skutków sytuacji kryzysowych i sposobów radzenia sobie z nimi, udzielanie pierwszej pomocy w nagłych wypadkach. Ponadto w ramach ścieżki edukacyjnej pn. *Edukacja prozdrowotna* podejmuje się tematy m.in. takie jak: identyfikowanie i podejmowanie ryzyka; zachowania bezpieczne w codziennym życiu; troska o bezpieczeństwo innych;
- w zasadniczych szkołach zawodowych w zakresie przedmiotu *Przysposobienie obronne* realizuje się m.in. tematykę dotyczącą obrony cywilnej, zagrożeń czasu

pokoju i wojny, udzielania pierwszej pomocy w nagłych wypadkach, a w ramach ścieżki edukacyjnej pn. *Edukacja prozdrowotna*: zachowania ryzykowne i bezpieczne w życiu codziennym oraz kontaktach społecznych; troska o bezpieczeństwo innych; szukanie i korzystanie z pomocy medycznej, psychologiczno-pedagogicznej i innych form wsparcia, zwłaszcza w sytuacjach kryzysowych;

- w szkołach ponadpodstawowych dających możliwość uzyskania świadectwa dojrzałości w ramach przedmiotu *Przysposobienie obronne* naucza się m.in. o: zagrożeniach czasu pokoju i wojny; obronie cywilnej; ochronie ludności w ramach powszechnej samoobrony; ratownictwie i pomocy przedmedycznej.

W kontekście tematyki *Edukacja dla bezpieczeństwa* należy wziąć pod uwagę również **ustawę o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej**⁹, która w art. 6 ust. 2 pkt 9 zobowiązuje Radę Ministrów do określenia – w drodze rozporządzenia – organizacji szkolenia obronnego w państwie, podmiotów objętych tym szkoleniem, zadań w zakresie planowania i realizacji szkolenia obronnego oraz właściwość organów w tych sprawach. Należy zauważyć, że – zgodnie z art. 137 ustawy – obrona cywilna ma na celu ochronę ludności, zakładów pracy i urzędzeń użyteczności publicznej, dóbr kultury, ratowanie i udzielanie pomocy poszkodowanym w czasie wojny oraz współdziałanie w zwalczaniu klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwaniu ich skutków.

Art. 139 ust. 1 ustawy określa, że obowiązek obywateli w zakresie obrony cywilnej polega na odbywaniu: służby w obronie cywilnej, przysposobienia obronnego młodzieży szkolnej oraz szkolenia w zakresie powszechnej samoobrony ludności. Art. 17 ustawy określa, że centralnym organem administracji rządowej w sprawach obrony cywilnej jest Szef Obrony Cywilnej Kraju, którego powołuje Prezes Rady Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw wewnętrznych. Zaś zapisy art. 20 ustawy wskazują, że kierowanie sprawami obronności w województwie należy do wojewody, który m.in. organizuje edukację społeczeństwa, dotyczącą przygotowania obronnego oraz prowadzi szkolenia i ćwiczenia obronne.

Należy podkreślić, iż ustawa o powszechnym obowiązku obrony RP poprzez art. 166 **nakłada** na młodzież szkolną oraz studentów **obowiązek** odbycia przysposobienia obronnego, co we wspomnianym rozporządzeniu MENiS w sprawie podstawy programowej

⁹ Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz.U. nr 21 z 2002 r., poz. 205, z późn. zm.).

wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół zostało skonkretyzowane jako ścieżki edukacyjne i przedmiot *Przysposobienie obronne*. Z kolei – zgodnie z art. 166a ustawy – studenci i studentki, którzy zaliczyli pierwszy rok studiów wyższych zawodowych lub jednolitych studiów magisterskich lub równorzędnych, mogą odbyć **na swój wniosek** przysposobienie obronne w pierwszym semestrze drugiego roku studiów zawodowych lub drugim semestrze drugiego roku jednolitych studiów magisterskich lub równorzędnych. Przysposobienie obronne jest nieobowiązkowym przedmiotem nauki, objętym planem studiów, prowadzonym w systemie samokształcenia i konsultacji.

Dodatkowo wskazać należy, iż przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 28 sierpnia 2002 r. **Program Poprawy Bezpieczeństwa Obywateli „Bezpieczna Polska”** określa zadania w zakresie problematyki *Edukacji dla bezpieczeństwa* (omówienie patrz: **ROZDZIAŁ 3. Współpraca MENiS z MSWiA**).

ROZDZIAŁ 3. Współpraca MSWiA z MENiS

Współpraca MSWiA i MENiS w zakresie *Edukacji dla bezpieczeństwa* odbywa się w ramach realizacji rządowego Programu Poprawy Bezpieczeństwa Obywateli „Bezpieczna Polska”. MSWiA sprawuje ogólny nadzór nad wykonaniem Programu, a także niejednokrotnie występuje w charakterze współorganizatora lub organu doradczego i opiniującego¹⁰.

Jednym z efektów wprowadzenia Programu było podjęcie działań zmierzających do poprawy bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w szkołach. **Zacieśniono współpracę instytucji państwowych** odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, zarówno na szczeblu wojewódzkim, jak i na powiatowym i gminnym. Współdziałanie w tym zakresie pozwala na ocenę aktualnego stanu bezpieczeństwa, a to umożliwia bardziej skuteczne przeciwdziałanie zagrożeniom.

MENiS jest współorganizatorem wielu konkursów, turniejów i projektów środowiskowych, tematycznie związanych z problematyką szeroko rozumianego bezpieczeństwa. Bieżące informacje o realizowanych projektach środowiskowych, konkursach, standardach i procedurach zamieszczane są na stronie internetowej MENiS w witrynie „Bezpieczna Polska – Szkoła”.

Do **najważniejszych zadań w ramach Programu „Bezpieczna Polska”, pilotowanych przez MENiS**, należą:

1. *Opracowanie projektu zmian regulacji prawnych dotyczących finansowania programów profilaktycznych, promowania aktywności sportowej, kulturalnej i społecznej i rozwijania uzdolnień młodzieży w zorganizowanych formach.*
2. *Opracowanie wspólnie z organizacjami pozarządowymi koncepcji wspomagania działań wychowawczych w zakresie edukacji młodzieży na rzecz bezpieczeństwa, w tym zwłaszcza kształtowania postaw społecznych jednoznacznie negujących przestępstwo.*
3. *Opracowanie podstaw programowych w zakresie wiedzy prawnej oraz edukacji na rzecz bezpieczeństwa i porządku publicznego. Ogłoszenie konkursu na opracowanie scenariuszy lekcji i ścieżek edukacyjnych podejmujących tematykę bezpieczeństwa.*
4. *Systematyczne prowadzenie stron internetowych do projektu „Bezpieczna Szkoła”.*

¹⁰ Z racji sprawowania przez MSWiA nadzoru i obowiązku przygotowywania dla Prezesa Rady Ministrów corocznych sprawozdań z realizacji Programu Poprawy Bezpieczeństwa Obywateli „Bezpieczna Polska”, w zakresie problematyki *Edukacji dla Bezpieczeństwa* MENiS składa roczne raporty Ministrowi SWiA z podejmowanych działań w tej dziedzinie.

5. *Upowszechnianie materiałów wspierających nauczycieli w zakresie edukacji prawnej oraz kształtowania postaw społecznych jednoznacznie negujących przestępstwo, a także dotyczących tworzenia bezpiecznego środowiska nauki, zamieszkania oraz zabawy i wypoczynku dzieci i młodzieży.*
6. *Wspieranie organizacji pozarządowych realizujących programy w zakresie Edukacji dla bezpieczeństwa, a w szczególności organizacji młodzieżowych.*
7. *Tworzenie warunków do międzynarodowej wymiany i współpracy młodzieży w zakresie bezpieczeństwa.*
8. *Stworzenie forum wymiany doświadczeń dla nauczycieli i koordynatorów ośrodków kształcenia nauczycieli i doradców metodycznych, które miałyby na celu prezentację dorobku edukacyjnego w zakresie bezpieczeństwa dzieci i młodzieży.*

Powyższe zadania są realizowane w następujący sposób:

Zad. 1. *Opracowanie projektu zmian regulacji prawnych dotyczących finansowania programów profilaktycznych, promowania aktywności sportowej, kulturalnej i społecznej i rozwijania uzdolnień młodzieży w zorganizowanych formach.*

Realizacja:

- W czerwcu 2003 r. Sejm przyjął ustawę o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw¹¹. W wyniku nowelizacji ustawy o systemie oświaty¹², w art. 1 ust. 15 wprowadzono przepis dotyczący zapewnienia warunków do rozwoju zainteresowań i uzdolnień uczniów przez organizowanie zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych oraz kształtowanie aktywności społecznej i umiejętności spędzania czasu wolnego, ponadto ust. 16 w sprawie upowszechniania wśród dzieci i młodzieży wiedzy z zakresu *Edukacji dla bezpieczeństwa* oraz kształtowania właściwych postaw wobec zagrożeń i sytuacji nadzwyczajnych. *Wobec tych zmian legislacyjnych, usytuowanie Edukacji dla bezpieczeństwa w zadaniach systemu oświaty stało się nakazem zobowiązującym wszystkie szkoły, placówki i organy administracji oświatowej do ujęcia problematyki Edukacji dla bezpieczeństwa w programach działania.*
- Konsekwencją wprowadzenia zmian w art. 1 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty była nowelizacja rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w

¹¹ Ustawa o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw z dnia 27 czerwca 2003r. (Dz.U. nr 137, poz. 1304)

¹² Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991r. (Dz.U. nr 67z 1996 r., poz. 329 z późn. zm.)

poszczególnych typach szkół¹³, określającego cele kształcenia, zadania edukacyjne szkoły oraz osiągnięcia uczniów w zakresie wiedzy i postaw społecznych. *Zmiana powyższego rozporządzenia powoduje konieczność uzupełnienia programów nauczania poszczególnych przedmiotów o problematykę związaną z Edukacją dla bezpieczeństwa. Ponadto, obowiązkiem organów nadzoru pedagogicznego stało się uwzględnienie tej problematyki przy ocenie jakości pracy szkoły, a organy prowadzące zobowiązano do zapewnienia warunków umożliwiających realizację tego zadania.*

- Podniesieniu jakości *Edukacji dla bezpieczeństwa* służy także nowelizacja rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół¹⁴. *Statuty wszystkich typów szkół muszą zawierać cele i zadania szkoły wynikające z przepisów prawa oraz uwzględniające program wychowawczy szkoły i program profilaktyki dostosowany do potrzeb rozwojowych uczniów oraz potrzeb danego środowiska.*
- We współpracy z Podkomisją Nadzwyczajną Komisji Edukacji, Nauki i Młodzieży dokonano analizy przepisów prawa oświatowego pod kątem przeciwdziałania zjawiskom patologicznym w szkole i opracowano propozycje zmian w tym zakresie. Przedmiotem analizy było także *wdrażanie rozwiązań systemowych w zakresie zapobiegania i przeciwdziałania zachowaniom problemowym i zagrożeniom dla prawidłowego rozwoju dzieci i młodzieży.*
- Przyjęto do realizacji Program Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości Wśród Dzieci i Młodzieży¹⁵. Jedną z jego części stanowi program modułowy „*Procedury postępowania nauczycieli i metody współpracy szkół z Policją w sytuacjach zagrożenia dzieci i młodzieży przystępczością i demoralizacją*”. Odbędzie się także szkolenie dotyczące pedagogicznych procedur interwencji w sytuacjach kryzysowych. Ma ono na celu uzupełnienie procedur obligatoryjnych – prawnych o wiedzę dotyczącą interwencji psychologiczno-pedagogicznej.

¹³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. nr 51, poz. 458 z późn. zm.)

¹⁴ Nowelizacja rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz.U. Nr 61, poz. 624 z późn. zm.)

¹⁵ Program Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości Wśród Dzieci i Młodzieży został opracowany przez działający przy MSWiA międzyresortowy zespół, a przyjęty przez Radę Ministrów dnia 13 stycznia 2004 r..

Zad. 2. *Opracowanie wspólnie z organizacjami pozarządowymi koncepcji wspomagania działań wychowawczych w zakresie edukacji młodzieży na rzecz bezpieczeństwa, w tym zwłaszcza kształtowania postaw społecznych jednoznacznie negujących przestępstwo.*

Realizacja:

- Zacieśnienie współpracy instytucji państwowych odpowiedzialnych za bezpieczeństwo na szczeblu wojewódzkim, powiatowym oraz na szczeblu gminnym. Tryb współpracy organów administracji publicznej z organizacjami pozarządowymi i innymi jednostkami organizacyjnymi prowadzącymi działalność w sferze zadań publicznych określa ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie¹⁶. Współpraca ta może odbywać się w formie zlecenia organizacjom pozarządowym i pozostałym podmiotom realizacji zadań publicznych przez:
 - wspieranie organizacji pozarządowych w realizacji zadań (dofinansowywanie kosztów ich realizacji),
 - powierzanie organizacjom pozarządowym realizacji zadań (pełne finansowanie kosztów tych zadań).

Zarówno wspieranie, jak i powierzanie realizacji zadań publicznych odbywa się po przeprowadzeniu otwartego konkursu ofert, w którym uczestniczą organizacje pozarządowe, podmioty działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do kościołów i związków wyznaniowych, stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego oraz jednostki organizacyjne podległe organom administracji publicznej lub przez nie nadzorowane.

Zad. 3. *Podstawy programowe w zakresie wiedzy prawnej oraz edukacji na rzecz bezpieczeństwa i porządku publicznego.*

Realizacja:

- Ogłoszenie ogólnopolskiego konkursu dla nauczycieli i wychowawców na opracowanie scenariuszy zajęć edukacyjnych z zakresu powszechnego bezpieczeństwa dzieci i młodzieży pod nazwą „Jestem Bezpieczny”. Konkurs został ogłoszony w kwietniu br., a rozstrzygnięty zostanie na przełomie września i października br. Scenariusz powinien dotyczyć godzin wychowawczych, pozalekcyjnych, pozaszkolnych realizowanych w gimnazjum.

¹⁶ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. nr 96, poz. 873).

- Rozstrzygnięty w kwietniu br. *ogólnopolski konkurs dla szkół ponadgimnazjalnych pod nazwą „Szacunek to bezpieczeństwo”*. Konkurs polegał na zrealizowaniu etudy filmowej o treści zgodnej z założeniami IV Międzynarodowego Tygodnia Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego (ogłoszonego przez Europejską Komisję Gospodarczą ONZ). Celem konkursu było kształtowanie wśród młodzieży postaw negujących agresję, brawurę na drogach, wykształcenie postaw wrażliwości, życzliwości, tolerancji i szacunku wobec innych uczestników ruchu drogowego, a także ograniczenie liczby tragicznych wypadków drogowych z udziałem młodzieży.
- Współorganizowanie wielu konkursów, turniejów i zawodów tematycznie związanych z bezpieczeństwem takich jak: zawody sportowo-obronne „Sprawni jak żołnierze”, czy „Strzeleckie muszkiety” dla szkół ponadgimnazjalnych.

Zad. 4. *Systematyczne prowadzenie stron internetowych do projektu „Bezpieczna Szkoła”.*

Realizacja:

- *Aktualizowana na bieżąco witryna „Bezpieczna Polska – Bezpieczna Szkoła” na stronie internetowej MENIS, gdzie zamieszczane są informacje o realizowanych projektach środowiskowych, konkursach, standardach i procedurach.*
- *Stala współpraca z Zachodniopomorskim Centrum Edukacji, które od 1999 roku redaguje witrynę internetową „Bezpieczna Szkoła”, gdzie zamieszczane są wszelkie informacje z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy, bezpieczeństwa w szkołach i placówkach, bezpieczeństwa dzieci i młodzieży korzystających z różnych form turystyki i wypoczynku etc.*

Zad. 5. *Upowszechnianie materiałów wspierających nauczycieli w zakresie edukacji prawnej oraz kształtowania postaw społecznych jednoznacznie negujących przestępstwo, a także dotyczących tworzenia bezpiecznego środowiska nauki, zamieszkania oraz zabawy i wypoczynku dzieci i młodzieży.*

Realizacja:

- *Ścisła współpraca z Towarzystwem Wiedzy Obronnej oraz dofinansowywanie wydawania dwumiesięcznika dla nauczycieli i dyrektorów szkół „Edukacja dla bezpieczeństwa”. Planowany jest cykl publikacji dotyczących realizacji programu „Bezpieczna Polska – Bezpieczna Szkoła” oraz rozpropagowanie konkursu „Jestem Bezpieczny”. Kolejne numery czasopisma zostaną rozesłane do wszystkich kuratoriów oświaty, placówek doskonalenia nauczycieli oraz bibliotek pedagogicznych.*

- W IV kwartale 2004 r. planowane jest wydanie i rozpowszechnienie, za pośrednictwem kuratorów oświaty, publikacji, w której zamieszczone będą scenariusze zajęć nagrodzone i wyróżnione w konkursie „Jestem Bezpieczny”.

Zad. 6. *Wspieranie organizacji pozarządowych realizujących programy w zakresie Edukacji dla bezpieczeństwa, a w szczególności organizacji młodzieżowych.*

Realizacja:

- Przeprowadzono zmiany regulaminu zlecenia zadań jednostkom nie zaliczonym do sektora finansów publicznych. Regulamin umożliwia organizacjom pozarządowym ubieganie się o dofinansowanie projektów z zakresu bezpieczeństwa dzieci i młodzieży oraz promują działalność podmiotów realizujących programy wychowawcze i profilaktyczne prowadzone wspólnie ze szkołami i placówkami oświatowymi.

Zad. 7. *Tworzenie warunków do międzynarodowej wymiany i współpracy młodzieży w zakresie bezpieczeństwa.*

Realizacja:

- Regulamin przyznawania dotacji na wymianę międzynarodową młodzieży stwarza możliwości ubiegania się o środki na realizację programów z zakresu *Edukacji dla bezpieczeństwa* dzieci i młodzieży.

Zad. 8. *Stworzenie forum wymiany doświadczeń dla nauczycieli i koordynatorów ośrodków kształcenia nauczycieli i doradców metodycznych, które miałyby na celu prezentację dorobku edukacyjnego w zakresie bezpieczeństwa dzieci i młodzieży.*

Realizacja:

- W maju 2004 roku trenerzy dla edukacji oraz przedstawiciele kuratoriów oświaty stworzyli regulamin drugiej edycji konkursu dla młodzieży szkół ponadgimnazjalnych „Polska w NATO”, który rozpocznie się we wrześniu 2004 r.
- W Centralnym Instytucie Ochrony Pracy - Państwowym Instytucie Badawczym został opracowany materiał edukacyjny pt. „Kultura bezpieczeństwa” przeznaczony dla czterech poziomów edukacji szkolnej:
 - szkoły podstawowej - (klasy I-III),
 - szkoły podstawowej - (klasy IV-VI),

- gimnazjum,
- szkół ponadgimnazjalnych.

Materiał powstał w wyniku realizacji programu rządowego „Dostosowanie warunków pracy w Polsce do standardów Unii Europejskiej”, a następnie w sierpniu 2003 r. został przekazany do 49 szkół, w których w roku szkolnym 2003/2004 odbywa się jego pilotażowa, praktyczna weryfikacja.

Celem projektu jest opracowanie pomocy edukacyjnych pozwalających na kształcenie z zakresu bezpieczeństwa, higieny pracy i ergonomii na wszystkich poziomach edukacyjnych. Zadanie to zakładało zarówno odpowiedni dobór treści programowych, jak i metod nauczania, które pozwoliłyby na kształtowanie bezpiecznych zachowań młodzieży, przekładających się na wszystkie środowiska, w których funkcjonują, a w przyszłości także na pracę zawodową. Konstrukcja i treść tego materiału jest efektem współpracy Instytutu z 25-osobową grupą autorską złożoną z nauczycieli reprezentujących wszystkie typy szkół. Zespół powstał przy współudziale kuratoriów oświaty.

- Na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w I kwartale 2004 r. zorganizował szkolenia dla wizytatorów z kuratoriów oświaty ds. bezpieczeństwa oraz nauczycieli – konsultantów z wojewódzkich placówek doskonalenia nauczycieli, z wykorzystaniem materiału dydaktycznego pt. „Jak sobie radzić z powodzią”. Materiał został opracowany w Instytucie Meteorologii i Gospodarki Wodnej w ramach międzynarodowego projektu OSIRIS (Operacyjne Zarządzanie Zagrożeniem Powodziowym w Społeczeństwie Informacyjnym – IST-1999-11598) realizowanym w V Programie Ramowym Unii Europejskiej.
- W maju 2004 r. z inicjatywy Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu, Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli oraz czeskiego Stowarzyszenia społecznego „Jagiello 2000 – Centrum Informacyjne o NATO” odbyło się w Warszawie międzynarodowe seminarium „Edukacja dla bezpieczeństwa w krajach Grupy Wyszehradzkiej”. Szczegółowe informacje na temat seminarium zostały zamieszczone w **ROZDZIALE 5.** tego opracowania pt.: **Współpraca międzynarodowa w zakresie problematyki Edukacja dla bezpieczeństwa w krajach Grupy Wyszehradzkiej.**

ROZDZIAŁ 4. Działania podejmowane przez służby podległe Ministrowi SWiA w zakresie *Edukacji dla bezpieczeństwa*

4.1. Działania Policji

Policja realizuje zadania z zakresu prewencji kryminalnej, które podzielone są, ze względu na problematykę, na pięć kategorii. Jedną z nich stanowią programy edukacyjne o tematyce obejmującej m.in.: bezpieczeństwo ogólne, bezpieczeństwo w ruchu drogowym, ochronę mienia, walkę z patologiami. Większość takich działań edukacyjnych skierowanych jest do dzieci i młodzieży. Przykładowo w 2003 roku liczba realizowanych przez Policję programów informacyjnych, edukacyjnych i innych wynosiła 374, z czego aż 285 przeznaczonych było dla małoletnich. **Natomiast programów o charakterze czysto edukacyjnym, dotyczących bezpieczeństwa, skierowanych do dzieci i młodzieży w 2003 roku było 43¹⁷.**

Działania edukacyjne podejmowane są przede wszystkim na szczeblu komend miejskich i powiatowych Policji. Wynika to z dobrej znajomości potrzeb lokalnych, posiadanych środków oraz faktycznej możliwości skutecznego działania. **Priorytetowo traktowane są zadania związane z procesem kształtowania poczucia bezpieczeństwa obywateli realizowane przez dzielnicowych.** Podstawową powinnością dzielnicowego, wpływającą z jego szczególnego umiejscowienia w strukturze organizacyjnej Policji, jest konsolidacja wszystkich podmiotów mających wpływ na stan bezpieczeństwa publicznego, a także inicjowanie takich postaw społecznych, których efektem jest działanie na rzecz poprawy bezpieczeństwa lokalnego.

Zakres działań realizowanych przez dzielnicowych w sposób ramowy normuje Zarządzenie nr 15/99 Komendanta Głównego Policji w sprawie metod i form wykonywania zadań przez dzielnicowych i kierownika rewiru dzielnicowych. Zgodnie z tymi wytycznymi, do **obowiązków dzielnicowego w zakresie *Edukacji dla bezpieczeństwa* należą** m.in.:

- utrzymywanie systematycznego kontaktu z pedagogami szkolnymi w celu przeciwdziałania zjawiskom patologicznym i kryminogennym wśród młodzieży;
- współorganizowanie festynów i konkursów, mających na celu przybliżenie Policji społeczeństwu.

Dzielnicowi uczestniczą również w procesie edukacji prawnej dzieci i młodzieży szkolnej polegającej między innymi na zaznajamianiu z przepisami ruchu drogowego oraz zasadami bezpiecznego poruszania się po drogach.

W większości jednostek zadania dla dzielnicowych, związane z realizacją działań edukacyjnych, opracowywane są w kwartalnych, półrocznych i rocznych harmonogramach pracy jednostek. Jednakże występowanie niektórych rodzajów zagrożeń w innych okresach, nie pokrywających się z przedstawionym systemem planowania powoduje, że dzielnicowi mają wyznaczane zadania lub podejmują odpowiednie czynności z własnej inicjatywy na czas występowania tego zagrożenia. Jako przykład może tu posłużyć program *Bezpieczne wakacje* realizowany w okresie letnim, w miesiącach czerwiec – wrzesień (KWP Białystok, KWP Bydgoszcz, KWP Katowice, KWP Gdańsk, KWP Kraków, KWP Olsztyn, KWP Szczecin).

Policja podejmuje także szereg działań, których celem jest ograniczenie skali spożycia alkoholu przez dzieci i młodzież oraz uświadamianie jego związku z zachowaniami niezgodnymi z prawem i normami społecznymi. Akcje edukacyjne w tym zakresie w głównej mierze są prowadzone we współpracy z innymi podmiotami, takimi jak: Państwowa Inspekcja Handlowa, miejskie i gminne ośrodki pomocy społecznej, ośrodki terapii uzależnień, władze samorządowe, centra pomocy rodzinie, komisje rozwiązywania problemów alkoholowych, urzędy kontroli skarbowej, Straż Graniczna, pedagodzy szkolni i wiele innych.

Policjanci biorą udział w spotkaniach z młodzieżą, rodzicami, pedagogami szkolnymi, podczas których podkreśla się potrzebę wczesnego reagowania na symptomy wskazujące na spożywanie alkoholu przez młodzież, a także udziela się informacji o możliwościach i formach pomocy. Organizowane są różnego rodzaju akcje, festyny i imprezy promujące życie bez alkoholu, np. program „Bezpieczne dyskoteki” (KWP Białystok), czy „Alkohol i niktyna - droga donikąd” (KWP Gorzów Wielkopolski).

W 2003 roku Policjanci w całej Polsce włączyli się także do akcji „Alkohol - nieletnim dostęp wzbroniony”¹⁷, której inicjatorem była Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Browary Polskie. Jej celem było zwrócenie szczególnej uwagi na zjawisko spożywania alkoholu przez dzieci i młodzież, zmiana postaw społecznych wobec tego problemu oraz zwiększenie poczucia odpowiedzialności dorosłych za udostępnianie alkoholu osobom w wieku poniżej 18 roku życia.

Obok prowadzonych w ramach problematyki *Edukacja dla bezpieczeństwa* akcji edukacyjnych, konkursów, przedsięwzięć poruszających takie problemy jak: właściwe

¹⁷ Dane zaczerpnięte z materiału „Programy prewencyjne realizowane przez Policję”, opracowane przez Biuro Taktyki Zwalczania Przestępczości w Komendzie Głównej Policji.

¹⁸ Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (PARPA) i Związek Pracodawców Przemysłu Piwowarskiego w Polsce (Browary Polskie) zorganizowały w okresie czerwiec-wrzesień 2003 kampanię

zachowanie na drodze, wykształcenie właściwych postaw w szkole i poza nią, zwalczanie patologii, nauka o zagrożeniach etc., **w ostatnim czasie Policja zintensyfikowała działania edukacyjne wśród dzieci i młodzieży, a także wśród ich nauczycieli i opiekunów, dotyczące zagrożeń terroryzmem.**

Policja podejmuje inicjatywy, mające na celu uświadomienie społeczeństwu istoty zagrożeń, jakie niesie ze sobą terroryzm oraz przygotowanie do właściwego zachowania się w przypadku wystąpienia realnego niebezpieczeństwa ataku terrorystycznego.

W celu przeprowadzenia kompleksowej akcji informacyjno-edukacyjnej terenowe jednostki Policji otrzymały, opracowane w Komendzie Głównej Policji, ***Materiały informacyjne na temat terroryzmu dla policjantów realizujących zadania z zakresu prewencji kryminalnej.*** Jest to kompendium wiedzy o istocie zagrożenia terroryzmem, metodach przeciwdziałania i postępowaniu w przypadku wystąpienia ataku terrorystycznego.

W oparciu o powyższe materiały informacyjne, terenowe jednostki Policji realizowały wiele przedsięwzięć, które obejmowały:

- prelekcje i spotkania z dziećmi i młodzieżą, przeprowadzane w ramach funkcjonujących programów profilaktycznych;
- szkolenia pracowników oświaty, którzy są odpowiedzialni za bezpieczeństwo obiektów lub będą przekazywać wiadomości i instrukcje z omawianego zakresu dzieciom i młodzieży;
- szkolenia pracowników organizacji pozarządowych zajmujących się dziećmi i młodzieżą np. ZHP;
- prelekcje i spotkania informacyjne dla rodziców przeprowadzane na terenie placówek oświatowych;
- realizację działań o charakterze informacyjno-szkoleniowym, wspólnie z przedstawicielami duszpasterstwa.

Do najciekawszych działań edukacyjnych należały:

- akcja informacyjna przeprowadzona podczas odbywających się w kwietniu 2004 r. w Dębnie II Mistrzostw Polski Policjantów w Maratonie „Dębno 2004”. W ich trakcie policjanci obsługujący stoisko profilaktyczno - kryminalne udzielali informacji dzieciom, młodzieży na temat właściwych zachowań w sytuacji zagrożenia terroryzmem (KWP w Szczecinie);

społeczną pod hasłem „Alkohol – nieletnim wstęp wzbroniony”. Jak informuje PARPA, planuje się przeprowadzenie kolejnej edycji takiej kampanii od listopada 2004 roku.

- szkolenie dla dyrektorów placówek oświatowych województwa dolnośląskiego (podczas konferencji dyrektorów szkół gimnazjalnych i ponad gimnazjalnych powiatów: wrocławskiego, wałbrzyskiego, kłodzkiego oraz miast – Wrocławia i Wałbrzycha) i zapoznanie ich ze sposobami postępowania na wypadek ataku terrorystycznego. W przedsięwzięciu tym uczestniczyło około 100 dyrektorów szkół oraz 5 wizytatorów Dolnośląskiego Kuratorium Oświaty we Wrocławiu;
- nauczanie dzieci przez dzielnicowych nt. zachowań w przypadku wybuchu i ewakuacji, które odbywało się podczas przygotowań do V edycji Wojewódzkiego Turnieju Wiedzy o Bezpieczeństwie pn. „Bezpieczne wakacje z Lupo” (w ramach programu prewencyjnego „Lupo” realizowanego przez KWP w Gorzowie Wlkp.);
- specjaliści z KWP w Gdańsku, w ramach realizacji policyjnego programu edukacyjnego „POPO”, opracowali propozycje zmian w materiałach przekazywanych dzieciom i wprowadzenie treści dotyczących zagrożeń terrorystycznych, które zostaną uwzględnione przez wydawcę w kolejnych edycjach podręczników i ulotek;
- opracowanie „Szkolnego Programu Profilaktycznego MAUZ” przez specjalistów z KWP w Krakowie i pedagogów z Małopolskiego Kuratorium Oświaty, adresowanego do dzieci, młodzieży, pedagogów i rodziców, w którym zaplanowano realizację bloku tematycznego pn. „Zachowanie w sytuacjach zagrożenia” obejmującego treści związane z terroryzmem;
- spotkanie z młodzieżą i kadrami nauczycielską Zespołu Szkół Chemicznych w Poznaniu, w dniu 5 kwietnia br., w ramach realizowanego przez Wydział Ruchu Drogowego KWP w Poznaniu *IV Tygodnia Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego*, podczas którego przekazano również informacje na temat terroryzmu;
- udział policjantów w szkolnych zebraniach z rodzicami i opiekunami oraz przekazywanie im uczestnikom informacji, dotyczących potencjalnych zagrożeń związanych z terroryzmem i postępowania w przypadku zamachu terrorystycznego (KWP w Rzeszowie i Gorzowie Wlkp.);
- specjaliści z KWP w Rzeszowie opracowali materiały dydaktyczne na temat zagrożeń terroryzmem i zasad postępowania w przypadku ataku terrorystycznego do wykorzystania podczas zajęć, realizowanych od kwietnia br., ze studentami Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Rzeszowskiego, m.in. na temat rządowych programów „Bezpieczna Polska” i „Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu wśród Dzieci i Młodzieży”. Podobne przedsięwzięcie realizuje KWP w Gdańsku z kadrami i studentami Akademii Medycznej oraz KWP w Bydgoszczy na terenie Akademii Techniczno-Rolniczej;

- włączenie duchownych do akcji informacyjnej na temat zagrożenia terroryzmem i omawianie tego problemu podczas rekolekcji dla młodzieży (KWP w Bydgoszczy);
- organizowanie spotkań z księżmi, podczas których zapoznawani są oni z informacjami na temat zagrożenia zamachami terrorystycznymi i wykorzystania tej wiedzy w pracy duszpasterskiej oraz ograniczenia niebezpieczeństwa dokonania ataku terrorystycznego na świątynie (KWP w Gdańsku i Białymstoku);
- spotkania środowiskowe dzielnicowych z młodzieżą i pracownikami świetlic socjoterapeutycznych, podczas których policjanci udzielają wskazówek dotyczących rozpoznawania symptomów zagrożenia zamachem terrorystycznym i omawiają właściwe sposoby zachowania się w takich przypadkach (KWP w Gorzowie Wlkp.).

4.2. Działania Państwowej Straży Pożarnej

We wszystkich województwach jednostki organizacyjne PSP realizują różnego rodzaju inicjatywy i programy w celu podniesienia stanu bezpieczeństwa obywateli.

Szczególny nacisk jest położony na działania w ramach Edukacji dla bezpieczeństwa wśród dzieci i młodzieży oraz na działania prewencyjne.

Realizacja programów edukacyjnych odbywa głównie poprzez:

- pogadanki w szkołach i remizach,
- pokazy ratownicze,
- propagowanie tematyki bezpieczeństwa w mediach lokalnych oraz w formie broszur informacyjnych;
- turnieje wiedzy o pożarnictwie.

Realizowane projekty mają zazwyczaj charakter cykliczny (powtarzany co roku), tak jak na przykład: „Bezpieczne wakacje”, „Bezpieczne ferie”, „Młodzież zapobiega pożarom”.

W ramach realizacji zadań i programów na rzecz poprawy stanu bezpieczeństwa PSP współpracuje zarówno z władzami lokalnymi, komendami Policji, strażami miejskimi, Pogotowiem Ratunkowym, jak i organizacjami pozarządowymi, m.in. z Ochotniczą Strażą Pożarną, Wodnym Ochotniczym Pogotowiem Ratunkowym, Górskim Ochotniczym Pogotowiem Ratunkowym, Tatrzańskim Ochotniczym Pogotowiem Ratunkowym, Związkiem Harcerstwa Polskiego, Polskim Czerwonym Krzyżem.

Działania w zakresie *Edukacji dla bezpieczeństwa* podejmowane są zarówno **na poziomie centralnym** przez Komendę Główną Państwowej Straży Pożarnej, jak i **na poziomie lokalnym** przez poszczególne Komendy Wojewódzkie PSP.

Do ciekawych przedsięwzięć inicjowanych przez KG PSP należą:

1. Program „**Bezpieczne życie**”, który realizowany jest przy współpracy ze Szwedzką Ligą Obrony Cywilnej¹⁹. Program ma na celu poprawę bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w różnych porach roku i obejmuje kilka bloków tematycznych. Dwa z nich: „**Odnaleźć Zgubka**” oraz „**Bezpieczny dom**”, w ramach praw autorskich znajdują się w dyspozycji Biura Szkolenia KG PSP i zostały dostosowane do polskich realiów.

W promocji Programu aktywny udział biorą funkcjonariusze PSP wraz z pracownikami: SG, Policji, straży miejskiej, organizacji pozarządowych (ZHP, ZHR, PCK, WOPR) oraz władz samorządowych. Instruktorzy szwedzcy szkolą w wybranej gminie w Polsce

¹⁹ Program „Bezpieczne Życie” jest realizowany przy współpracy ze Szwedzką Ligą Obrony Cywilnej, na podstawie Protokołu Inwencyjnego podpisanego 20 września 2001 r. między Komendantem Głównym

nauczycieli, którzy po trzydniowym kursie otrzymują zaświadczenia nadające im tytuł edukatora i upoważniające ich do szkolenia innych nauczycieli. Do tej pory przeszkolono 235 edukatorów w 77 szkołach na terenie kraju, w roku szkolnym 2004/2005 program obejmie prawie 12 tys. dzieci.

- Kalendarz plakatowy, wydawany co roku przez KG PSP, na którego odwrocie znajdują się obrazki z przykładami niebezpiecznych sytuacji, w których mogą znaleźć się dzieci, a także zasady porady z zakresu bezpiecznych zachowań i prawidłowego postępowania.
- Konkurs plastyczny dla dzieci i młodzieży ze szkół podstawowych i gimnazjów, a także dzieci ze szkół specjalnych, ogłaszany co roku przez Komendanta Głównego Państwowej Straży Pożarnej. Celem konkursu jest:
 - pokazanie różnorodności działań strażaka-ratownika podczas służby;
 - pokazanie znaczenia tej pracy dla zapewnienia bezpieczeństwa każdego człowieka;
 - prezentacja metod, którymi posługują się ratownicy przeciwdziałając wszelkiego typu zagrożeniom, z jakimi spotykamy się na co dzień;
 - popularyzacja zasad bezpiecznego zachowania w przypadku występowania zagrożeń typu: pożary, klęski żywiołowe, katastrofy ekologiczne, wypadki drogowe itp.

Komenda Główna PSP jest także jednym ze współorganizatorów ogólnopolskiej akcji edukacyjnej „Podaruj dzieciom słońce”, która prowadzona jest wraz z firmą Procter&Gamble i Telewizją Polsat. Akcja ma na celu edukację dzieci i rodziców w zakresie zasad bezpieczeństwa. Do zadań PSP należy m.in. promowanie działań edukacyjnych, pokazy działań ratowniczych, spotkania z uczniami, pogadanki, dyskusje pokazy. Tematyka spotkań z dziećmi i młodzieżą to przede wszystkim: przeciwdziałanie wypadkom, unikanie urazów, najczęstsze przyczyny oparzeń, pożarów, zatruc. Założeniem programu jest też podniesienie poziomu ostrożności i wyobraźni nt. konsekwencji przebywania w pobliżu potencjalnie niebezpiecznych przedmiotów, substancji i zwierząt. Ponadto w trakcie takich spotkań można uzyskać wiedzę o bezpiecznych i skutecznych sposobach reagowania w sytuacjach zagrożenia również terrorystycznego. Akcja prowadzona jest w przedszkolach i szkołach podstawowych. Imponujący jest zasięg tego przedsięwzięcia, gdyż dla przykładu w V edycji akcji „Podaruj dzieciom słońce” zostało przeszkolonych około 1 500 000 dzieci. Obok spotkań w placówkach oświatowych przeprowadzono m.in. 23 pokazy ratownictwa medycznego na

terenie 13 województw, wyemitowano 6 programów z udziałem strażaków na antenie TV Polsat oraz opublikowano liczne artykuły w prasie lokalnej i centralnej.

Obok działań edukacyjnych na poziomie centralnym jednostki terenowe Państwowej Straży Pożarnej realizują bardzo szeroki wachlarz przedsięwzięć w zakresie *Edukacji dla bezpieczeństwa*.

Najciekawsze inicjatywy na szczeblu lokalnym PSP to:

- Dni otwartych koszar w ramach programu „Bezpieczny Elbląg” – pogadanki o bezpiecznym zachowaniu się dzieci i młodzieży w życiu codziennym, pokazy sprzętu i działań ratowniczych (woj. warmińsko - mazurskie);
- Program „Bezpieczeństwo na drodze” (pokazy ratownictwa drogowego i pierwszej pomocy przedmedycznej) (m.in. woj. mazowieckie, wielkopolskie);
- Lubelski Mundurowy Dzień Dziecka – 30 maja 2004 (festyn dla dzieci, konkurs pożarniczy, mini-zawody pożarnicze dla dzieci, pokazy sprzętu, pokazy ratownictwa technicznego, wysokościowego, wodnego, medycznego) (woj. lubelskie);
- Ogólnopolski Turniej Wiedzy Pożarniczej „Młodzież zapobiega pożarom” (woj. świętokrzyskie, lubelskie);
- IV edycja Ogólnopolskiego Konkursu Plastycznego „Strażak – ratownik w akcji” (woj. lubelskie);
- Akcja „Bezpieczne Ferie” – wylewanie sztucznych lodowisk i odciąganie dzieci od dzikich ślizgawek (m.in. woj. lubelskie, śląskie, świętokrzyskie, podkarpackie,);
- Akcja „Jestem bezpieczny” – propagowanie wiedzy prewencyjnej oraz tzw. „bezpiecznych zachowań” (woj. lubelskie);
- Program „Bezpieczna szkoła” – pierwsza pomoc, zagrożenia pożarowe, przyczyny powstawania i rozprzestrzeniania się pożarów, zachowania podczas pożarów i akcji gaśniczej, zasady alarmowania Straży Pożarnej i służb ratowniczych (woj. śląskie);
- Program edukacyjny dla dzieci „Świat wokół nas” – strażacy omawiają zagrożenia pożarowe i terrorystyczne (woj. śląskie);
- Program społeczny „Wypalanie Traw Zabija Ludzi, Zwierzęta, Środowisko, STOP! Nie Wypalaj! Nie Zabijaj!”. Na spotkaniach z dziećmi i młodzieżą omawiano tematykę dotyczącą szkodliwości wypalania traw oraz zagrożeń z tym związanych. (woj. świętokrzyskie);
- „Program poprawy stanu ochrony przeciwpożarowej na terenie województwa świętokrzyskiego” pod kryptonimem *WIOSKA* (woj. świętokrzyskie);

- Obóz szkoleniowo – wypoczynkowy dla dzieci szkół podstawowych i gimnazjalnych z tereny gmin Nowogródek. W czasie obozu dzieci zapoznały się z zasadami bezpiecznego wypoczynku i zachowania się nad akwenami wodnymi, ze sprzętem ratownictwa wodno – nurkowego, zasadami bezpiecznego wypoczynku w lesie, z zasadami udzielania pierwszej pomocy i alarmowaniem służb ratowniczych (woj. zachodniopomorskie);
- Program edukacyjno – prewencyjny dla dzieci ze szkół podstawowych i gimnazjalnych „Niezbędnik Misia Ratownika”. Uczniom przekazano podstawowe informacje dotyczące bezpieczeństwa podczas wakacji, związane z profilaktyką ppoż. (woj. zachodniopomorskie);
- Akcja „Ja potrafię pomóc”. W ramach tej akcji na licznych spotkaniach omawiano m.in. zagadnienia związane z powstawaniem pożarów, zachowaniem się w przypadku jego powstania, alarmowaniem straży pożarnej. Dzieci otrzymały broszury, a klasy certyfikaty o ukończeniu kursu z ochrony ppoż. (woj. zachodniopomorskie);
- Akcja „Bezpieczne Wakacje” promująca bezpieczne zachowanie podczas letniego wypoczynku, kreująca pozytywny wizerunek strażaka (m.in. woj. lubuskie, świętokrzyskie, śląskie, mazowieckie, małopolskie, podlaskie, podkarpackie, pomorskie, zachodniopomorskie)

Jednostki Państwowej Straży Pożarnej w całym kraju realizują kompleksowe działania w ramach *Edukacji dla bezpieczeństwa*, skierowane do dzieci i młodzieży. Wartym podkreślenia jest fakt, iż funkcjonariusze komend powiatowych i miejskich PSP przygotowali materiały edukacyjne i dydaktyczne służące do realizacji Programu „Bezpieczna Polska – Bezpieczne Dziecko”.

Ponadto w większości województw oprócz programów i akcji edukacyjnych strażacy na bieżąco prowadzą pogadanki na terenie szkół lub jednostek ratowniczo-gaśniczych, dotyczące niebezpieczeństw związanych z daną porą roku (np. wypalanie traw, zachowanie w czasie wypoczynku, zachowanie nad akwenami wodnymi), powiadamiania służb ratowniczych, obsługi podręcznego sprzętu gaśniczego, pracy strażaków oraz organizują pokazy działania jednostek.

4.3. Działania Straży Granicznej

Straż Graniczna aktywnie włącza się w organizowane przez inne organizacje oraz służby przedsięwzięcia i akcje edukacyjne. Należy tu przede wszystkim wymienić **efektywną współpracę Straży Granicznej z Państwową Strażą Pożarną przy realizacji programu „Bezpieczne Życie”** (cele i założenia programu zostały szczegółowo opisane w podrozdziale **4.2. Działania Państwowej Straży Pożarnej**).

W ramach akcji „Bezpieczne Życie” funkcjonariusze Warmińsko-Mazurskiego Oddziału SG:

- przeprowadzili szereg spotkań w szkołach podstawowych, gimnazjach oraz szkołach średnich m.in. w Żydowie, Krawczykach, Rodnowie, Galinach, Sokolnicy;
- zorganizowali spotkanie połączone z pokazem sprzętu w szkole podstawowej w Zagajach w czasie ferii zimowych.

W ramach realizacji Programu „Bezpieczna Polska” Straż Graniczna podejmuje także **wiele działań we współpracy z placówkami oświatowymi**.

Na podstawie porozumienia pomiędzy Komendantem Warmińsko-Mazurskiego Oddziału SG a Warmińsko-Mazurskim Kuratorem Oświaty²⁰ realizowano przedsięwzięcia z zakresu *Edukacji dla bezpieczeństwa*. Podjęto współpracę między Dyrektorem Delegatury Kuratorium Oświaty w Ełku a Komendantami GPK SG w Gołdapi, Strażnic SG w Węgorzewie, Baniach Mazurskich i Dubeninkach. Bezpośrednia realizacja porozumienia przybrała przede wszystkim formę spotkań z kadrą, dziećmi i młodzieżą szkół położonych w terytorialnych zasięgach działania granicznych jednostek organizacyjnych. W toku spotkań poruszano problematykę związaną m.in. z:

- zapewnieniem bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w strefie nadgranicznej,
- zachowania się w przypadku znalezienia podejrzanie wyglądających przedmiotów (niewybuchów).

Efektem bezpośredniego współdziałania jest m.in. opracowanie ramowego programu edukacyjnego dla klas IV-VI oraz I-III gimnazjum. Łącznie odbyło się 30 spotkań z młodzieżą.

Ponadto w związku **ze wzrostem w ostatnim okresie zagrożenia terrorystycznego w Polsce Straż Graniczna zorganizowała szereg szkoleń dla swoich funkcjonariuszy** w celu pełniejszego zapoznania ich z praktycznymi działaniami, podejmowanymi w sytuacjach zagrożenia. Jednocześnie zintensyfikowano działania edukacyjne, mające na celu

²⁰ Porozumienie między Komendantem Warmińsko-Mazurskiego Oddziału Straży Granicznej a Warmińsko-Mazurskim Kuratorem Oświaty zawarte w dniu 30.06.2003 r.

wykształcenie właściwych postaw wśród społeczeństwa w obliczu zagrożenia. **Szczególny nacisk położono na działania skierowane do dzieci i młodzieży.**

Zorganizowano między innymi:

- zajęcia edukacyjne, przeprowadzone przez funkcjonariuszy lubuskiego OSG, dla młodzieży klas pierwszych i drugich Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych nt.: „Współczesne rodzaje zagrożeń terrorystycznych w naszym regionie i formy ich zapobiegania” (15.09.2004 r.);
- akcję edukacyjną: „Kłodzko - żyj bezpiecznie!”, w ramach której zorganizowano pokaz sprzętu, psów służbowych oraz przedstawiono zadania Policji i Straży Granicznej, a także obowiązki i prawa obywateli w sytuacjach zagrożenia (organizatorem byli funkcjonariusze Sudeckiego OSG wspólnie z Policją).

ROZDZIAŁ 5. Współpraca międzynarodowa w zakresie problematyki *Edukacja dla bezpieczeństwa* w krajach Grupy Wyszehradzkiej

Bardzo ważnym aspektem realizacji zadań w ramach *Edukacji dla bezpieczeństwa* jest współpraca nie tylko **na poziomie** krajowym, ale także **międzynarodowym**. Wymiana doświadczeń i przedstawienie różnorodnych rozwiązań w tym zakresie ma pozytywny wpływ na kształtowanie założeń polityki edukacyjnej w dziedzinie bezpieczeństwa.

Ciekawą inicjatywą było międzynarodowe seminarium nt. „*Edukacji dla bezpieczeństwa w krajach Grupy Wyszehradzkiej (Grupa V4)*” (w dniach 19-21 maja br. w Warszawie), w którym udział wzięli przedstawiciele Węgier, Czech, Słowacji i Polski (m.in. przedstawiciel MSWiA).

Głównym celem spotkania była wymiana doświadczeń w zakresie *Edukacji dla bezpieczeństwa* w państwach Grupy V4, ocena bieżącej sytuacji w poszczególnych krajach oraz przedstawienie propozycji zacieśniania współpracy w tym zakresie. Była to pierwsza tego rodzaju inicjatywa podjęta na forum państw Grupy Wyszehradzkiej.

Ze wspólnych ustaleń uczestników seminarium wynika, że stan *Edukacji dla bezpieczeństwa* jest bardzo zróżnicowany i w dużej mierze zależy od stopnia zaawansowania wprowadzanych reform w poszczególnych krajach, w związku z zachodzącymi w nich przemianami demokratycznymi. Znaczący wpływ miał również fakt przystąpienia członków Grupy V4 do struktur Unii Europejskiej i NATO, gdyż działania związane z implementacją prawa UE oraz dostosowywanie do standardów unijnych niejednokrotnie wymusiły także reformy systemów edukacji.

Spośród czterech krajów biorących udział w spotkaniu, dobrym poziomem *Edukacji dla bezpieczeństwa* wyróżniła się Polska, zwłaszcza jeżeli chodzi o:

- integralne podejście do tematyki, znajdujące swój wyraz między innymi w rządowym Programie Poprawy Bezpieczeństwa Obywateli „Bezpieczna Polska”;
- zaangażowanie wszystkich podmiotów władzy państwowej od ministerstw po samorząd lokalny;
- wprowadzoną reformę systemu oświaty, która pozwoliła na umieszczenie w nowej podstawie programowej wielu zagadnień, dotyczących bezpieczeństwa.

Wysokim poziomem zaawansowania wdrażania *Edukacji dla bezpieczeństwa* odznaczyły się również Węgry i Czechy, natomiast największe zaległości w tej dziedzinie miała Słowacja.

Uczestnicy seminarium, uwzględniając aktualne zagrożenia, ich skalę oraz różnorodny charakter i wpływ na bezpieczeństwo społeczeństw wskazywali zarówno na funkcjonujące już rozwiązania, jak i na potrzebę zmian. Podkreślili także **konieczność zaangażowania wszystkich podmiotów**, które mogą skutecznie wpłynąć na zintensyfikowanie działań na rzecz *Edukacji dla bezpieczeństwa*. Mówiono o **konieczności wzmożenia współpracy jednostek administracji rządowej i samorządu terytorialnego z organizacjami pozarządowymi**.

Jednym z ważniejszych osiągnięć tego spotkania, a zarazem kluczowym punktem do dalszej współpracy, było ustalenie przez przedstawicieli państw Grupy V4 **wspólnej definicji pojęcia *Edukacja dla bezpieczeństwa***, którą określono jako:

proces budowania bezpiecznego środowiska rozwoju uczniów oraz kształtowania świadomości i kompetencji związanych z przewidywaniem i przeciwdziałaniem zagrożeniom występującym we współczesnym świecie (w środowiskach od lokalnego do globalnego).

Uczestnicy międzynarodowego seminarium, świadomi istniejących różnic w narodowych strategiach odnośnie problematyki *Edukacja dla bezpieczeństwa*, w celu poprawy skuteczności działań na tym polu uzgodnili **konieczność dalszej wymiany doświadczeń i przykładów dobrej praktyki**. W dobie globalnych zagrożeń takie integralne podejście byłoby bardzo korzystne dla bezpieczeństwa społeczeństw Europy Środkowej.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Elementy *Edukacji dla bezpieczeństwa* w polskim szkolnictwie wprowadzono na wszystkich poziomach nauczania szkolnego. Powstały nowe programy nauczania i wspomagające proces ich realizacji podręczniki. Stale rozwija się współpraca międzyresortowa w tym zakresie oraz coraz częściej podejmowane są wspólne działania instytucji państwowych i organizacji pozarządowych.

Istotnym ułatwieniem w dziedzinie zasad współpracy jednostek administracyjnych z organizacjami pozarządowymi i innymi jednostkami organizacyjnymi prowadzącymi działalność w sferze zadań publicznych było **uchwalenie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie**²¹ (omówienie patrz: **ROZDZIAŁ 3. Współpraca MENiS z MSWiA**).

Można zaobserwować również **tendencję do zacieśniania współpracy instytucji państwowych** odpowiedzialnych za bezpieczeństwo na szczeblu wojewódzkim, powiatowym oraz na szczeblu gminnym.

Z przedstawionego w tym opracowaniu zestawienia działań, poszczególnych jednostek administracji centralnej i lokalnej, na rzecz *Edukacji dla bezpieczeństwa* wynika, że takich **inicjatyw jest coraz więcej i są one coraz bogatsze**.

Natomiast jako słabe strony *Edukacji dla bezpieczeństwa* w Polsce należy wskazać na:

- brak koordynacji działań i wymiany informacji między instytucjami;
- trudności w zakresie praktycznego wdrażania programów;
- niejednokrotnie niezadowalające przygotowanie nauczycieli do postępowania w sytuacjach zagrożenia.

W kontekście omawianej problematyki należy zwrócić uwagę na kwestię **istnienia wielu, różnorodnych programów profilaktycznych i prewencyjnych** kierowanych do dzieci i młodzieży. Wydaje się, że właściwe byłoby ramowe ujednoczenie treści i metod, jak również opracowanie poradnika dotyczącego *Edukacji dla bezpieczeństwa*, który w ogólny sposób określałby podstawy programowe wspólne dla wszystkich działań edukacyjnych w omawianym zakresie.

²¹ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. Nr 96, poz. 873)

Podsumowując można stwierdzić, że **obserwujemy pozytywną tendencję w rozwoju działań na rzecz Edukacji dla bezpieczeństwa**. Jednakże w dobie walki ze światowym terroryzmem **należy podjąć zdecydowane kroki, mające na celu zwiększenie koordynacji działań podejmowanych w ramach Edukacji dla bezpieczeństwa**. Nie można bowiem zapominać, że odpowiednia edukacja, polegająca na wykształceniu właściwych postaw społecznych, rozwinięciu świadomości oraz nauczaniu racjonalnych zachowań w obliczu zagrożeń, jest jednym z podstawowych warunków stabilności i trwałości bezpieczeństwa kraju.

SPIS TREŚCI

<i>WSTĘP</i>	3
<i>ROZDZIAŁ 1. Źródła informacji</i>	5
<i>ROZDZIAŁ 2. Podstawy prawne</i>	6
<i>ROZDZIAŁ 3. Współpraca MENiS z MSWiA</i>	11
<i>ROZDZIAŁ 4. Działania podejmowane przez służby podległe Ministrowi SWiA w zakresie Edukacji dla bezpieczeństwa</i>	18
4.1. Działania Policji	18
4.2. Działania Państwowej Straży Pożarnej	23
4.3. Działania Straży Granicznej	27
<i>ROZDZIAŁ 5. Współpraca międzynarodowa w zakresie problematyki Edukacja dla bezpieczeństwa w krajach Grupy Wyszehradzkiej</i>	29
<i>PODSUMOWANIE I WNIOSKI</i>	31